

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmena • Ombudsperson Institution

Priština, 22. februar 2017 g.

**IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA
NACIONALNOG MEHANIZMA ZA SPREČAVANJE TORTURE
INSTITUCIJA OMBUDSMANA**

u vezi sa posetom Specijalnoj instituciji u Štimlje

Za: G. Arban Abrashi, ministar
Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ)

G. Imet Rrahmani, ministar
Ministarstvo zdravlja

Gđa Lirije Kajtazi, predsednica
Komisija o ljudskim pravima, polnu ravnopravnost, nestala lica i peticije

G. Xhemajl Dugolli, direktor
Specijalni Institut Štimlje

G. Naim Ismajli, predsednik
Opština Štimlje

U skladu sa članom 135, stav 3 Ustava Republike Kosovo i člana 17 Zakona 05/L-019 Zakona o Ombudsmanu, Nacionalni Mehanizam za Sprečavanje Torture posetio je Specijalni Institut u Štimlje (u daljem tekstu “SIŠ”)

Datumi posete i sastav grupe za monitoring

1. U skladu sa članom 17 Zakona br. 05/L-019 Zakona o Ombudsmanu, Nacionalni Mehanizam za Sprečavanje Torture (u daljem tekstu "NMST") Ombudsmana dana 13 decembar 2016, posetila je Specijalni Institut u Štimlje (u daljem tekstu "SIŠ"). Grupa za monitoring se sastojala od jednog pravnika, jedne lekarke i psihologa.

Opšti opis institucije

2. Specijalni Institut u Štimlje (SIŠ), upravlja od strane Ministarstva Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ), kojim upravlja direktor Instituta. To je institucija otvorenog tipa koja pruža usluge 24 sata: hrana, odeća i obuća, zdravstvena zaštita, terapija rada, obrazovanje i obuka, socijalni tretman. Korisnici usluga u ovoj Instituciji su uglavnom ljudi sa ograničenim mentalnim sposobnostima- kašnjenjem u mentalnom razvoju.
3. Kapacitet SIŠ-a je za 64 rezidenta, dok tokom zadnje posete su bili prisutni 59 rezidenata, od kojih 39 muškog pola, i 20 ženskog pola, njihova prosečna starost je 45 godina.
4. Osoblje SIŠ-a je ukupno 70 ljudi, podeljeni u nekoliko službi, kao što su zdravstvene usluge koja se sastoji od: 1 opšteg lekara, 11 medicinskih sestara, 1 farmaceutskog tehničara, 23 medicinskih pomoćnika, kao i jednog brice; tehnička služba koja se sastoji od: 1 šefa službe, 1 varioca, 4 radnika za pranje veša, 4 stražara, 2 šofera; socijalna služba koja se sastoji od: 1 socijalnog radnika, 1 tehničara poljoprivrede, 1 profesionalnog terapeuta, 1 instruktora zanatstva, 1 instruktora za krojenje, 1 instruktora stolarije; kuhinjska služba u sastavu od: 1 šefa službe, 4 kuvara, 2 pomoćnika kuhinje, 2 Perača sudova-servera, 1 medicinskog pomoćnika; služba administracije koja se sastoji od finansijskog službenika, službenika za osoblje, službenika za sitan novac, magacioner.

Relevantno zakonodavstvo

5. Prvi Zakon o Mentalnom Zdravlju, br 05/L-025 koji je stupio na snagu u decembru 2015 godine, ima za cilj zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja, sprečavanje problema u vezi sa tim, garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života za osobe sa mentalnim poremećajima. Član 18 ovog Zakona predviđa usvajanje podzakonskog akta za tretiranje rezidenata koji se nalaze u institucijama socijalne zaštite¹. Za sada nije usvojen nijedan podzakonski akt, ili poseban zakon koji reguliše tretman rezidenata u Institucijama socijalne zaštite, kojima upravljaju MRSZ i opštine.
6. Ove institucije i dalje su regulisane sa dva Administrativna Uputstva: (MRSZ) br.11/2014 za rad i smeštaj rezidenata, osoba sa ograničenim mentalnim sposobnostima - kašnjenjem u mentalnom razvoju u Specijalnom Institutu u Štimlju i kućama zasnovanim na zajednicama; kao i AU br 13/2010 za pružanje usluga u zajednici-dom za osobe sa ograničenim mentalnim sposobnostima- kašnjenjem u mentalnom razvoju.
7. Prema AU (MRSZ) br.11/2014 o Radu i smeštaju rezidenata, osobe sa ograničenim mentalnim sposobnostima - kašnjenjem u mentalnom razvoju u Specijalnom Institutu i kućama zasnovanim na zajednicama, predviđa se tretman lica kojima je oduzeta

¹ Član 18, stav 1 Zakona Br 05/L-025 o Mentalnom Zdravlju, ističe: "Licima koja se nalaze u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite pružaju se jednake usluge savetovanja, tretmana, rehabilitacije i zaštite mentalnog zdravlja, prema zdravstvenim standardima odobrenim od strane Ministarstva zdravlja". stav 2 ovog člana ističe: Način organizovanja i pružanje usluga propisanih u stavu 1. ovog člana utvrđuje se posebnim podzakonskim aktom predloženim od strane Ministarstva zdravlja, u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite koje usvaja Vlada.

sposobnost delovanja od Osnovnih Sudova. NMST je istraživao sve slučajeve rezidenata bez odluke suda i u februaru 2016 je objavio izveštaj sa preporukama.² Tokom posete 13 decembra 2016 godine je objavljeno da je preporuka NMST sprovedena od strane SIŠ-a.

Saradnja sa NMST tokom posete

8. Tokom posete NMST-a, osoblje SIŠ-a je pružila potpunu saradnju ekipi za monitoring. Ekipa bez zakašnjenja je imala pristupa svim prostorijama gde su smešteni rezidenti i omogućen im je razgovor sa nekoliko rezidenata sa blagim stepenom kašnjenja u mentalnom razvoju, koji su bili u stanju da razgovaraju.

Uslovi života rezidenata i tretman

9. Tokom 2016 godine u prostorijama SIŠ-a je izgrađen novi objekat u kojoj se nalazi administracija ove institucije, ali deo gde je bila administracija, je prilagođen za stanovanje, što je olakšao rad osoblja i omogućeno je da se obavi kategorizacija rezidenata prema polu i zdravstvenom stanju. U odeljenju A1 su smešteni kategorija rezidenata sa blagim problemima, u odeljenje A2 srednja kategorija i odeljenju B teška kategorija.
10. SIŠ je imao i prostorije za aktivnosti, jednu salu za slikanje, sala zanatstva i šivenja kao i sala za rekreaciju opremljena sredstvima kao što su šah, domine, karte i imao je i jedan restoran, gde u svakom trenutku rezidenti imaju priliku da se služe čajem. **NMST pozitivno ocenjuje restrukturiranje odeljenja u okviru Institucije, kao i kategorizaciju rezidenata prema polu i zdravstvenom stanju, što takođe obezbeđuje bezbednost za rezidente.**
11. Stvaranje pozitivnog terapijskog okruženja uključuje stavljanje na raspolaganje dovoljno životnog prostora za pacijente, kao što su osvetljenje, grejanje, prikladnu ventilaciju kao i zadovoljavajuću čistoću. Tokom posete NMST-a u prostorijama u kojima su smešteni rezidenti, pretežno su bili 2 do 3 kreveta u jednoj sobi, bilo je prirodnog osvetljenja i pretežno su bili tople i čiste, i bili su u skladu sa članom 6, stav 1.10 Zakona br.05/L-025 o Mentalnom Zdravlju.³
12. Prema standardima Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, treba da se pridodaje pažnja i dekorisanju soba pacijenata i prostorija za zabavu, da bi se dalo pacijentima vizuelni podsticaj, takođe stavljanje na raspolaganju noćnih stolova blizu kreveta i ormarima je veoma poželjno. Tokom posete NMST-a, u prostorijama rezidenata je bilo stolova za postavljanje odeće i ličnih stvari, takođe je bilo i dekoracije za vizuelnu stimulaciju, na primer različite slike, koje su napravljene od strane nekoliko rezidenata u saradnji sa instruktorima.
13. Takođe NMST je najavio da u SIŠ funkcioniše 24 sata prostorija za pranje veša, koja je opremljena sa tri mašine za pranje veša, tri mašine za sušenje veša kao i pegla za peglanje odeće, čaršava. **I to je sada olakšalo pitanje odeće i obuće, pošto osoblje institucije imaju priliku da na vreme peru odeću, i da se ne meša odeća rezidenata, znači svako da ima ličnu odeću i obuću.**

² Izveštaj Ex-Officio: 757/2015 u vezi sa sudskim odlukama za oduzimanje i vraćanje sposobnosti za delovanje, rezidentima u SIŠ i kući sa osnovom u zajednici, na: http://ombudspersonkosovo.org/repository/docs/150-2016_Raport_me_rekomandime_875017.pdf

³ Član 6, stav 1.10 Zakona Br.05/L-025 o Mentalnom Zdravlju, određuje “*obezbeđenje odgovarajućih životnih, higijenskih, prehrambenih i sigurnosnih uslova*”

Kuhinja, hrana

14. Tokom posete u SIŠ, ekipa NMST-a je posetio i kuhinju gde se priprema i služi hrana. Kuhinja je imala odgovarajuće osvetljenje i ventilaciju, čistoća je na nivou. Isto tako, kuhinjsko osoblje poseduju sanitarne kartice.
15. Evropski Komitet za Sprečavanje Torture pridaje poseban značaj hrani pacijenata, gde prema njima, hrana ne samo da treba da bude adekvatna u pogledu kvantiteta i kvaliteta, ali takođe mora se dati pod zadovoljavajućim uslovima⁴. Tokom posete, NMST je obavešten da je Institut dobro i redovno snabdeven sa hranom, zasadili su i staklenu baštu sa povrćem koja se koristi za hranu i održava se od strane osoblja i rezidenata. Jela se spremaju prema meniju i daju se tri obroka.
16. NMST je obaveštena da Institut u Štimlje se redovno snabdeva pijaćom vodom, kao i da su iskopali tri bunara za vodu kako bi se obezbedila rezerve u slučaju da postoji neki problem sa vodom. Takođe SIŠ ima redovan ugovor za realizaciju službe 3D (dezinfekcioni, Dezinsekciju Deratizaciju). **Tokom posete, NMST nije naišo na hranu kojoj je istekao rok. NMST pozdravlja posvećenost osoblja SIŠ-a za njihovu pažnju i higijenu uopšte.**

Tretman

17. Prema Evropskom Komitetu za Sprečavanje Torture, psihijatrijski tretman treba da se zasniva na individualiziranom pristupu, što podrazumeva izradu jednog plana lečenja za svakog pacijenta, koji treba da obuhvati aktivnosti rehabilitacije i terapeutske aktivnosti, uključujući i individualnu psihoterapiju, terapija u grupi, umetnost, pozorište, muziku i sport. Pacijenti treba da imaju redovan pristup odgovarajuće opremljenim prostorijama za zabavu i da imaju priliku da vežbaju na čist vazduh na otvorenom prostoru⁵.
18. Tokom posete, NMST je obavešten da SIŠ ima napredne psiho-socijalne aktivnosti zbog infrastrukturnih mogućnosti i broja zaposlenog osoblja za realizaciju rekreativne i radne terapije, imaju angažovane profesionalne terapeute i ostvaruju aktivnosti, kao što su slikarstvo, krojenje, ručni rad od drveta, kao i razne igre (šah, domine, karte, itd.). Prema osoblju Centra, oko 15 do 20 rezidenata su aktivni na radionicama, kao što su krojenje, stolarija i slikarstvo. Takođe, kao aktivnost koju redovno obavljaju su i ekskurzije tokom cele godine, na primer izlazak u prirodi, šetnja na neki turistički grad.
19. NMST je obavešten da je SIŠ potpisala sporazume o saradnji sa privatnim koledžom "HEIMERER", koledž koji razvija program bachelor u oblasti zdravstva kao što je: Medicinske sestre, logopedi, radna terapija, stručno obrazovanje u zdravstvu. Studenti ovog koledža su počeli da drže 6 mesečnu praksu u SIŠ i ova inicijativa će pomoći osoblju SIŠ-a u realizaciji aktivnosti i stalno će još više unaprediti psiho-socijalnu oblast u ovoj Instituciji socijalne nege. **NMST pozdravlja posvećenost osoblja na terenu za psiho-socijalni razvoj i njihovu posvećenost nad rezidentima Institucije.**

Zdravstvena nega

20. U SIŠ je angažovan redovan lekar opšte prakse, psihijatar dolazi jednom nedeljno, dok su stomatološke usluge dobijaju od Doma za starija lica u Prištini. U slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge obezbeđuje Centar Porodične Medicine u Štimlje, Regionalna Bolnica u Uroševac i Klinički Centar u Prištini. Za razliku od drugih rezidencijinih institucija za mentalno zdravlje, SIŠ tokom 2016 godine je obavila redovne ginekološke posete rezidentima. Takođe, u 2016 godini u Centru Porodične Medicine u

⁴ Norme Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, Deo sa 8-og Opšteg Izveštaja.

⁵ Na istom mestu.

Štimlju, rezidentima su napravljene i laboratorijske analize. Što se tiče snabdevanja lekovima, nije bilo pritužbi od osoblja SIŠ-a.

21. Ambulanta gde radi zdravstveno osoblje, ne ispunjava uslove zbog malog i neprikladnog prostora, nema dovoljnog osvetljenja. **NMST smatra da prostor koji se koristi za zdravstvene usluge, ne ispunjava minimalne uslove za pružanje tih usluga.**
22. Što se tiče obuke osoblja, direktora SIŠ-a je sklopio ugovor o saradnji sa Centrom Porodične Medicine u Štimlje i Regionalnom Bolnicom u Uroševac, za kontinuiranu edukaciju zdravstvenog osoblja SIŠ-a.
23. U SIŠ, su imali nekoliko registara, kao što su registar neuro-psihijatrijskih poseta, poseta van SIŠ-a, za infekcije, vezivanja rana, zabrinutosti, sterilizacije, ali nedostaje registar smrtnih slučajeva, pokušaja samoubistva, povreda, samo-povređivanja. **NMST podstiče medicinsko osoblje da pridodaju pažnju dosijeima rezidenata i evidentiranja u posebnim registrima slučajeva samo-povređivanja, telesnih povreda, pokušaja samoubistva, smrti i slučajevima kada se koristi sredstva prinude.**

Zlostavljanje

24. Tokom posete NMST-a Centru, primećivalo se pozitivna atmosfera i dobri odnosi između stanovnika i osoblja. Dakle, **NMST nije evidentirala neki slučaj torture ili zlostavljanja od strane osoblja prema osobama sa ograničenim sposobnostima - kašnjenjem u mentalnom razvoju.**
25. Tokom posete, NMST je primetila da unutar ograde institucije je bilo pasa lotalica, što bi moglo predstavljati opasnost za rezidente. **NMST preporučuje da se preduzmu mere da se izbegne problem prisustva pasa lotalica u dvorištu SIŠ-a.**

Mere ograničavanja

26. Prema Evropskom Komitetu za Sprečavanje Torture, ograničavanje uzrujanih ili nasilnih pacijenata bi trebalo da bude, koliko je to moguće, ne fizički (na primer, verbalno uputstvo) i tamo gde je potrebno fizičko ograničavanje, to u principu je ograničeno na ručnu kontrolu. Tokom posete NMST-a, je intervjuisano i osoblje o problemu mera ograničenja u slučaju krize, gde prema njihovim rečima, rezidenti su uglavnom mirni i nema potrebe da se koristi mere ograničavanja.

Kontakt sa spoljnim svetom

27. Evropski Komitet za Sprečavanje Torture, ističe da održavanje kontakata sa spoljnim svetom je suštinski ne samo za sprečavanje zlostavljanja već i sa terapeutske gledišta⁶.
28. Licima koja su lišena poslovne sposobnosti na osnovu sudskih odluka, određuje se zakonski staratelj od strane Centra za Socijalni Rad (CSR) ili izvan CSR-a. Član 9 AU (MRSZ) br. 11/2014 za Rad i smeštaj rezidenata, osoba sa ograničenim mentalnim sposobnostima- kašnjenjem u mentalnom razvoju, u SIŠ i u kućama sa osnovom u zajednici, ističe: *“Zakonski staratelj van CSR-a ili sa CSR-a ima zakonsko pravo da pokazuje interes o slučaju smešten u SIŠ-u ili smeštenom u kuću zasnovano na zajednicu bez ikakvog ometanja”*. Tokom posete, NMST je obaveštena da većina stanovnika su bez porodičnog staranja, ali i slučajevi koji imaju porodice nemaju interesovanja da ih posećuju. Takođe, i njihovi zakonski staratelji ne posećuju redovno rezidente smeštene u SIŠ.

⁶ Standardi Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, Deo sa 8-og Opšteg Izveštaja [CPT/Inf (98) 12], *Garancije tokom smeštaja*, stav 54

Postupci podnošenja žalbi

29. Institucija Ombudsmana je postavila kutije za žalbe, koje mogu da se otvore isključivo od strane osoblja ove institucije, što za članove porodice rezidenata pruža poverljivost u podnošenju žalbe. Rezidenti sa kašnjenjem u mentalnom razvoju koji se nalaze u SIŠ nisu u stanju da podnesu žalbe. **NMST nije primila pritužbe od članova osoblja ili porodice rezidenata koji se nalaze u SIŠ.**

Na osnovu nalaza i zaključaka tokom posete, u skladu sa članom 135 stav 3 Ustava Republike Kosova i člana 16 stav 4 Zakona br. 05/L019 o Ombudsmanu, Ombudsman preporučuje:

Ministarstvo zdravlja i MRSZ

- Da se usvoje podzakonski akti u skladu sa članom 18 stav 2 Zakona br 05/L-025 o Mentalnom Zdravlju.

Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ)

- Da se obezbede adekvatni uslovi (prostor) za zdravstveno osoblje.

Specijalni Institut u Štimlje

- Da se stvaraju posebni registri o slučajevima samo-povređivanja, telesnih povreda, pokušaja samoubistva, smrti i slučajevima kada se koriste sredstva prinude.

Opština Štimlje

Da se preduzmu mere da se izbegne problem prisustva pasa lutalica u dvorištu Institucije

S poštovanjem,

Hilmi Jashari
Ombudsman